

Kenchoshvili 2016: Kenchoshvili, I. *The interpretation of Georgian poetry modernism. Typology of Georgian Modernism*. Shota Rustaveli Institute Georgian Literature. Tbilisi: Publishing house Meridiani. 2016 P. 31.

Lotman 2016: Lotman, I. *The symbol of St. Petersburg and the problem of city semiotics*. http://www.historicus.ru/simvolika_Peterburga_i_problemi_semiotiki_goroda, 1984.

Nemsadze 2016: Nemsadze, A. *Vasil Barnovi. XX century Georgian literature*. Part I. Tbilisi: Publishing House GCLAPress. 2016 P. 65-66.

Robakidze 2012: Robakidze, Gr. *The feeling of life in the West and East. Demon and Mythos*. Tbilisi: Publishing house Artanuji. 2012 P. 50-51.

Robakidze 2014: Robakidze, Gr. *Georgian Modernism. War and Culture*. Tbilisi: Publishing house Artanuji. 2014 P. 398.

Robakidze 2018: Robakidze, Gr. *Falestra. 5 Novels*. Tbilisi: Publishing house Artanuji. P. 731. P. 760. 2018. P. 764-765. P. 773.

Sigua 2000: Sigua, S. *Georgian Modernism*. Tbilisi: Publishing House Great master. 2000. P. 35-36.

Simmel 2014: Simmel, G. *The Metropolis and Mental Life. City – critical introduction*. Tbilisi: 2014. P. 20.

Tabidze 1916: Tabidze, T. *With Blue Horns*. J. Blue Horns № 2. Kutaisi: 1916. The pages of the journal are not numbered.

Solomon Tabutsadze

Georgia, Tbilisi

Shota Rustaveli Institute of Georgian Literature

For the Interrelationship of Folk and Literary Fairy Tales

In the modern era, fairy tales are rarely found in the sacred form or in the form of traditional fairy tale-type narrative, because the literary tale borrows the experience of other genres - novel, drama and poetry and thus enriches its ideological and poetic arsenal. Here we meet the works of the adventure and detective genres, elements of science fiction and parody literature, which made this genre a multi-layered artistic event.

Modern literary fairy tale as a genre is a mixture of storytelling styles, types and fantastic literature, which gives rise to a complex semantic

version of the work, and this allows the author's ideas to be interpreted at different levels.

Key words: Folk, Genre, composition.

სოლომონ ტაბუცაძე

საქართველო, თბილისი

შოთა რუსთაველის სახელობის ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტი

ფოლკლორული და ლიტერატურული ზღაპრის ურთიერთმიმართებისათვის

ყოველ ჟანრს მისთვის დამახასიათებელი ნიშანთა სისტემა გამოარჩევს. ლიტერატურული ზღაპრის ჟანრისგან ცალკე გამოყოფენ საავტორო ზღაპარს, რომელიც თვითკმარ ჟანრად მოიაზრება და რომელსაც ახასიათებს მკვეთრად გამოხატული თამაშებრივი საწყისი, ეყრდნობა ფოლკლორს, გამოსჩანს ავტორის სახე და სხვა პოეტიკური ნიშნები. ცხადია, რომ თვით ცნებები „ფოლკლორული ზღაპარი“, „ლიტერატურული ზღაპარი“ და „საავტორო ზღაპარი“ მჭიდროდ უკავშირდება ერთმანეთს. თუ ფოლკლორული და საავტორო ზღაპრის განსხვავებულობა მათსავე სახელდებაში ჩანს, ამას ვერ ვიტყვით ფოლკლორული და ლიტერატურული ზღაპრის განსხვავებულობისა და ჟანრობრივი მიჯნების შესახებ.

ლიტერატურული ზღაპრის სახელდებაში მოცემული „ზღაპარი“ ფრანგულიდან არის ნასეხსები (*conte*) და ორმაგი ჟანრული მნიშვნელობა აქვს („ზღაპარი“ და „მოთხრობა“, „ნოველა“). ამ ფაქტმა საზღაპრო ჟანრის თეორიულ-ლიტერატურული გააზრების ორგვარი ინტერპრეტაცია გამოიწვია: ერთი რომ, ლიტერატურული ზღაპარი ფოლკლორული არქეტიპისგან გამოიყვანება და მეორე – ფოლკლორულ და ლიტერატურულ ზღაპარს შორის, ისე როგორც საზოგადოდ, ფოლკლორსა და ლიტერატურას შორის, მკვეთრი მიჯნა გავლებული.

ზღაპრის ლიტერატურული თეორიისა და პრაქტიკის მნიშვნელოვან ეტაპად ითვლება მე-19 საუკუნის ესთეტიკურ ტრაქტატებში ზღაპრის მთავარი ჟანრული ნიშნის გამოცალკევება, რომელიც აერთიანებდა მის წერილობით და ზეპირ მოდიფიკაცი-

ებს და ეს იყო მკვეთრი ხაზგასმა მის გამოგონებულობაზე; ამის შემდეგ ლიტერატურული ზღაპარი როგორც ხალხურ ზეპირ-სიტყვიერებასა და „ჯადოსნურ ამბებზე“ დაფუძნებული ჟანრი საბოლოოდ გამოეყო რომანსა და მოთხრობას ანუ მიიღო ლიტერატურული ჟანრის სატატუსი. ზღაპრის პოეტიკასა და წარმოშობაზე მსჯელობაში ლიტერატურისმცოდნენი ხაზგასმით აღნიშნავენ მის საფუძველმდებ ნიშანს – გამოგონებულობას. ლიტერატურული პროცესის მონაწილე მკითხველის ჟანრული მოლოდინიც ყოველთვის ასეთია – იგი ელოდება გამოგონილ სამყაროში გადასახლებას.

გასული საუკუნის მეორე ნახევარში ლიტერატურული ზღაპრის ჟანრის ყველაზე რელევანტურად ლუდმილა ბრაუდეს განმარტება მიგვაჩნია: „ლიტერატურული ზღაპარი – ეს არის ფოლკლორული ან ორიგინალური პრინციპით შექმნილი საავტორო, პროზაული ან პოეტური მხატვრული, ფანტასტიკური, ჯადოსნური ნაწარმოები, რომელიც ასახავს გამოგონილი თუ ტრადიციული ზღაპრის გმირთა ჯადოსნურ თავგადასავალს; თხზულება, რომელშიც ჯადოსნობა, სასწაული სიუჟეტმზადი ფაქტორია და პერსონაჟის დახასიათების ამოსავალი წერტილია.“¹

ამ განსაზღვრების პირველსავე ნაწილში ისახება პრობლემა, რომელიც ასე ჟღერს: ჩაითვლება თუ არა ძმები გრიმების ზღაპრები საავტოროდ? ეს ზღაპრები შექმნილია ფოლკლორულ საფუძველზე, მაგრამ აჩნევია შემკრებთა პიროვნული კვალი და ნიშანი. ასეთ შემთხვევაში რთულდება ხოლმე ფოლკლორულ და საავტორო, ლიტერატურულ ზღაპარს შორის სამანების მონიშვნა. თუმცა ეს საზღვარი მაინც არსებობს და ეს გახლავთ ავტორისეული ჩანაფიქრის, ნაწარმოების ინდივიდუალური კონცეფციის ქონა ან არქონა: ფოლკლორული ზღაპრის ჩანაწერი (ზედმიწვევითი ან ნაკლებს ზუსტი), ფოლკლორული ზღაპრის გადამუშავებული ვერსია და საკუთრივ საავტორო ზღაპარი. ამ ამ კლასიფიკაციით გრიმების ზღაპრები ლიტერატურულ ზღაპრებს უნდა მივაკუთვნოთ. აქედან იმის თქმა შეიძლება, რომ ლიტერატურული ზღაპარი თავის ჟანრული ბუნებით არაერთგვაროვანია.

1 Брауде Л. Ю. К истории понятия «литературная сказка». Известия АН СССР. Сер. лит. и яз. Т. 36. – № 3. – 1997.

ფოლკლორული და ლიტერატურული ზღაპრის მსგავსება-განხვავებათა გამოსაყოფად ასეთი პოეტიკური ნიშნები უნდა წამოვწიოთ წინ:

1. ხალხური ზღაპრის ელემენტები – დასაწყისი, კვანძის შეკვრა, კულმინაცია, კვანძის გასხნა, დასასრული – ყველაფერი გამოკვეთილია. ლიტერატურულ ზღაპარში ელემენტთა მყარი განლაგება ნაკლებსაგრძნობია და თხზულება შეიძლება დაწერილი იყოს ზღაპრული მოთხრობის ფორმით;

2. საავტორო ზღაპარში თანამედროვეობის რეალიებია ჩართული;

3. საავტორო ზღაპარი ერთი ადამიანის ლიტერატურული შემოქმედების შედეგია და იგი სწორედ „გაცნობიერებული ავტორობით“ გამოირჩევა ფოლკლორული ზღაპრისაგან.

4. ხალხურ ზღაპარს ყოველთვის კეთილი დასასრული აქვს, რასაც ვერ ვიტყვით ლიტერატურულ ზღაპარზე, რომელშიც გმირი შეიძლება მიზნის აღუსრულებლად იღუპებოდეს.

5. ხალხური ზღაპარი ვარიაციულია და მოთხრობელმა შეიძლება თავისებურად შეცვალოს იგი, რაც საზღაპრო ამბის ვარიანტებს აჩენს, ხოლო საავტორო ზღაპრის ტექსტი, პირიქით, ლაკონიურია.

6. ლიტერატურული ზღაპარი მოცულობით აჭარბებს ხალხურ ზღაპარს, რაც ამ უკანასკნელის ზეპირსათხრობი ფორმითაა განპირობებული. საავტორო ზღაპარი ხშირად ვრცელსიუჟეტია, მრავალპერსონაჟიანი მონათხრობია, რომელსაც ერთდროულად მოქმედების რამდენიმე თეატრი შეიძლება ჰქონდეს.

7. ხალხური ზღაპრის ამბის დროითი პლანის განსაზღვრა შეუძლებელია, ხოლო საავტორო ზღაპრის დროითი ნიშნები ტექსტშია მოცემული და მისი გამოკვეთა შესაძლებელია.

8. თუ ხალხურ ზღაპარში გმირი ტიპიზებულია, საავტორო ტექსტში იგი ინდივიდუალიზებულია.

9. ფოლკლორული ზღაპრისგან განსხვავებით, ლიტერატურული ზღაპრის სიუჟეტი არ არის შემოსაზღვრული მოტივთა გარკვეული წყებით.

10. ხალხური ზღაპრის პოეტიკა ტრადიციულია და გარკვეულ გამომსახველობით საშუალებებს იყენებს, მაშინ, როცა ლი-

ტერატურული ზღაპრის პოეტიკა განისაზღვრება ავტორის შემოქმედებითი მანერით.

11. თუ ფოლკლორული ზღაპრის მთხრობელი უსახო, უსქესო და მიუდგომელია, ლიტერატურული ზღაპრის მთხრობელი შეიძლება პირველი ან მესამე პირით საუბრობდეს.

12. აქ შეიძლება ვისაუბროთ ხალხური მეტყველების პოეტურ საშუალებებზეც.

13. ლიტერატურულ ზღაპარში გამომსახველობითი საშუალებები უფრო მკვეთრია, დეტალურად არის ასახული მოქმედების ადგილი, თვით მოქმედება, პერსონაჟთა გარეგნობა.

14. ლიტერატურულ ზღაპარში გამოსჩანს ფსიქოლოგიზმი, პერსონაჟის შინაგანი სამყარო, განცდები, რომელიც არა აქვს ფოლკლორულ ზღაპარს.

15. აქედან გამომდინარე, ლიტერატურული ზღაპრის სახე-პერსონაჟები ფოლკზღაპრის განზოგადებული ნიღაბ-ტიპები კი არ არის, არამედ განუმეორებელი ინდივიდუალური ხასიათებია.

ლიტერატული ზღაპარი სულ რომ არ აირეკლავდეს ფოლკლორულ არქეტიპს, მკითხველს მისი კითხვისას მაინც ზეპირსიტყვიერების ტრადიციისკენ გაურბის თვალი და ეს სრულიად ლეგიტიმური ინტენციაა, რადგან ხალხური ზღაპრის ანონიმური მთხზველი საგანგებოდ (გამო)იგონებდა იმგვარ პოეტურ სამყაროს, რომელშიც შეუძლებოდა მსმენელს და ეს უკანასკნელიც სრულიად მიენდობოდა ამ პირობით გადასახლებას სხვა სამყოფელში; მაგრამ აქვე უნდა ვთქვათ, რომ ზღაპარი – გარდა გამოგონებულობისა და ამ თვალსაზრისით ესთეტიკური ზემოქმედებისა – არის სამყაროს ახლებური ხედვის, შესაბამისი სიუჟეტური და მოქმედ პირთა ნაირსახეობის, თხრობის განსაკუთრებული სტილისტური ფორმის ანუ სრულყოფილად განვითარებული პოეტიკის მქონე ჟანრი.

როგორც ჩანს, საზღაპრო ჟანრის პოტენციალი ამოუწურავია, რადგან, როგორც წერენ, გასული საუკუნის ბოლოს, პოსტ-მოდერნიზმის ეპოქაში ამ ჟანრს დიდი გასაქანი მიეცა, რადგან ამ პერიოდის ავტორები ახდენენ მითისა და საზღაპრო ეპოსის წიად სამყაროს შემეცნების დემონსტრირებას. თანამედროვე ეპოქაში ზღაპარი წმინდა სახით ანუ ტრადიციული საზღაპრო ტიპური

თხრობის ფორმით იშვიათად გვხვდება, რადგან ლიტერატურული ზღაპარი სესხულობს სხვა ჟანრების – რომანის, დრამისა და პოეზიის გამოცდილებას და ამით იმდიდრებს თავის იდეურ და პოეტიკურ არსენალს. ცხოველთა ეპოსსა და ჯადოსნურ ზღაპარზე რომ აღარა ვთქვათ, აქ ვხვდებით სათავგადასავლო და დეტექტიური ჟანრის თხზულებებს, სამეცნიერო ფანტასტიკის პაროდიული ლიტერატურის ელემენტებს, რამაც ეს ჟანრი მრავალფენოვან და მრავალდონიან მხატვრულ მოვლენად აქცია. მისი ერთი მნიშვნელოვანი კომპონენტთაგანი შეიძლება იყოს სამეცნიერო ჰიპოთეზაც, გადმოცემაც, საგაც, ლეგენდაც, გამოცანაც, საბავშვო სიმღერაც და ლიტერატურული ნაწარმოებიც ცალ-ცალკე აღებული ან ყველა ერთად.

დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას, რომ თანამედროვე ლიტერატურული ზღაპარი როგორც ჟანრი წარმოადგენს საზღაპრო თხრობის სტილების, ტიპების და ფანტასტიკური ლიტერატურის ნაზავს, რაც თხზულების რთულ სემანტიკურ ვარიანტს ბადებს და ეს კი ავტორის იდეების სხვადასხვა დონეზე ინტერპრეტაციის საშუალებას იძლევა.